

<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z970000151>

3. Абасилов А. Әлеуметтік лингвистика сөздігі. – Алматы, 2016.-168 б.

4. Юсупова Т.Д. Сергіту жаттығулары // Бастауыш мектеп. – 2003. - №9. – Б. 41.

5. Шипицына Л.М., Мамайчук И.И Детский церебральный паралич: хрестоматия: учеб.пособие.- СПб.- Дидактика Плюс, 2003. - 120 с.

6. Қазақтың ұлттық ойындары. https://infourok.ru/referat_aza_ltty_oyyndary-416565.htm

7. Қазақтың балалар ойыны. <https://articlekz.com/kk/article/16136>

АРТ-ТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЕНСОРЛЫ ДАМУЫ

Сабитова М., Алшинбаева С.Ж.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды

Көру қабілеті бұзылған балаларды диагностикалау және зерттеу оларды әртүрлі мамандардың (офтальмологтар, психологтар, мұғалімдер) кешенді зерттеуін қамтиды. Көру қабілеті бұзылған балалар көру жағдайының сипаттамалары бойынша да, аурулардың шығу тегі мен әлеуметтік даму жағдайлары бойынша да үлкен және әр түрлі топты білдіреді.

Л.С.Выготский әр түрлі ауытқулардағы балалардың психикалық дамуының заңдылықтарын зерттей отырып, әртүрлі бұзылуларда көрінетін жалпы нақты заңдылықтарды анықтады [1, 213 б.]. Ол аномалияны тудыратын себептер психикалық іс-әрекеттегі негізгі бұзылыстың пайда болуына әкелетінін атап өтті, ол бастапқы ретінде анықталады, нәтижесінде баланың бүкіл психикалық дамуындағы ерекше өзгерістерге әкеледі және басқа психикалық бұзылулардың қалыптасуында көрінеді. Сондай-ақ, ол даму кемістігі бар барлық балаларға ортақ үлгіні анықтады, атап айтқанда: әлеуметтік ортамен өзара әрекеттесудегі қиындықтар, сыртқы әлеммен байланыстың бұзылуы.

Аномалиясы бар балалардың барлық санаттарының дамуына тән жалпы заңдылықтар аномалия түріне байланысты әр түрлі формада көрінетін сөйлеу қарым-қатынасы мен қозғалыс бұзылыстарының ерекшеліктерінде де көрінеді. В.И.Лубовский [2, 149 б.] мен Ж.И.Шиф [6, 95-106 б.] бастапқы және қайталама ақаулардың болуы балалардың сыртқы әлемнен алатын ақпаратын едәуір төмендететінін көрсетті. Көру қабілетінің терең бұзылыстарының даму процесіне әсері танымдық іс-әрекеттің барлық түрлерінде ауытқулардың пайда болуымен байланысты және баланың жеке және эмоционалды-еріктік салаларының қалыптасуына әсер етеді. Көру қабілетінің күрт бұзылуы сырттан алынған ақпараттың жалпы санының төмендеуінде, оның сапасының өзгеруінде көрінеді.

Сенсорлық стандарттар – бұл А.В.Запорожец перцептивті әрекеттер теориясына енгізген термин; бұл бала заттарды зерттеу және олардың қасиеттерін бөлектеу кезінде игеретін және қолданатын объектілердің белгілер жүйесі (жарық, спектр түстері, геометриялық пішіндер және т.б.) Жалпы қабылданған сенсорлық стандарттар жүйесін қалыптастыру кезінде, түзету сабақтарында тапсырмаларды орындауға ойын сипатын беретін әдістерді қолдану керек. Әр жүйенің ішіндегі стандарттар мен олардың арасындағы, содан кейін жүйелер арасындағы қатынастарды ассимиляциялаудағы бірізділікті сақтау қажет. Балалар стандарттардың атауын білуі керек. Көру қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балаларда сенсорлық стандарттарды қалыптастыру тәжірибесі келесі үш негізгі стратегияны ұсынуға мүмкіндік береді.

Біріншісі – баланың көру аймағында орналасқан үлгі бойынша стандарттар жүйесінде берілген элементті визуалды іздеуді ұйымдастыру. Мұғалім баланы серияда немесе матрицада көрсетілген сенсорлық стандарттар жүйесі бойынша таза визуалды қозғалысты жүргізуге үйретуі керек. Ол берілген үлгіге ұқсас эталондарды іздеуге бағытталуы тиіс.

Екінші, неғұрлым күрделі стратегия – ұсыну бойынша стандартты визуалды іздеуді ұйымдастыру (мнемоникалық кескін). Мұғалім балаға үлгіні көрсетеді, оны есте сақтауды

сұрайды, содан кейін үлгіні көз алдынан алып тастайды. Бала оның мнемоникалық бейнесіне негізделген стандартты табу қажет.

Үшінші стратегия стандарт пен сөз арасында тұрақты байланыс қалыптастыруды қамтиды. Дайындық кезеңі – объектілердің атауы және олардың қасиеттері. Содан кейін оның атауы, ауызша сипаттамасы бойынша стандарттарды визуалды іздеу ұйымдастырылады.

Барлық үш стратегияны оңай, орташа, күрделі және өте күрделі тапсырмаларды орындауға қосуға болады. Тапсырмалардың күрделенуі опциялар санының көбеюіне және опциялар арасындағы айырмашылықтардың төмендеуіне байланысты болуы мүмкін. Көрнекі іздеу бірнеше баламалардың болуымен таңдау қажет болған кезде қиындайды: форма, түс, екі немесе одан да көп белгілер, яғни, барлық сенсорлық стандарттар араласатын біртекті немесе гетерогенді болуы мүмкін. Үлгіні көрсеткеннен кейін уақытты кейінге қалдыруды енгізу визуалды іздеуді қиындатуы мүмкін. Табысты меңгеру сенсорлық эталондар бағалануы мүмкін көрсеткіштер негізінде дәлдігін құру қатардан тұратын тізбектер әр түрлі эталондар [7, 70-72 б.].

Баланың сенсорлық дамуы – бұл оның қабылдауын дамыту және заттардың сыртқы қасиеттері туралы идеяларды қалыптастыру: олардың пішіні, түсі, өлшемі, кеңістіктегі орны, сондай-ақ иісі, дәмі және т.б. Ерте және мектепке дейінгі балалық шақтағы сенсорлық дамудың маңыздылығын асыра бағалау қиын. Дәл осы жас сезім мүшелерінің қызметін жақсартуға, қоршаған әлем туралы идеяларды жинақтауға қолайлы [3, 144 б.].

Болашақта оқу процесі баланың пәндерді қабылдау және алған білімдерін пайдалану дағдыларын қаншалықты дәл алатынына байланысты. Айта кету керек, сенсориканың дамуы объектінің көлемін, пішінін, иісін, түсін тану арқылы жүреді. Бір немесе басқа объектінің не екенін толық түсіну үшін бала оны ұстап сезуі немесе дәмін татуы керек. Тек осылай ғана ол қазіргі уақытта қасиеттерді сипаттайтын ұғымдарды қабылдайды: тегіс, өрескел, тәтті, ащы және т.б. [4, 160 б.].

Көру қабілеті бұзылған бала ұстағанда көлемді заттардың пішіні танылады, бұл ұстап сезу арқылы жүретін жұмысты мүсіндеу уақытында жүргізуге болады.

Басқа қызмет түрлеріне, мысалы, еңбекке дайындық кезінде тиісті зерттеу әдістері де таңдалады. Сонымен, қағаз бен матаның қасиеттерін анықтау үшін көру қабілеті бұзылған балаларға қағаз бен мата мыжылған кезде не болатынын тыңдауға, қағаз парағы мен матаның бір бөлігін жыртып көруге, қағаздан және матадан жасалған қуыршақ көйлегін суға жууға кеңес беріледі. Лимонның толық бейнесін қалыптастыру үшін, жоғарыда аталған тексеру әдістерінен басқа, оны әлі де иіскеу, жалап көру немесе жеп көру керек.

Мұндай әдістерді арт-терапия технологиясында кеңінен пайдаланады, нәтижесінде балалар заттардың пішіні, көлемі, түсі, қасиеттерін үйренеді, шығармашылық қабілеті, ойлау, қиял, бақылау іс-әрекеттері, мінез құлықтары теңеліп арта түседі.

Мысалы, сурет салу немесе изотерапия. Осы саладағы білім мен дағдыларды игеру заттардың сыртқы қасиеттеріне, оларды есепке алуға және пайдалануға үнемі назар аударуды қажет етеді. Сонымен, сурет пен бейнеленген затта ұқсастық болу үшін бала оның пішіні мен түсінің ерекшеліктерін дәл білуі керек. Сыни көзқарасты қалыптастыру заттың формасын зерттеуді талап етеді (үлгісін, оның құрылысын). Бала кеңістіктегі бөліктердің өзара байланысын анықтайды және үлгінің қасиеттерін қолда бар материалдың қасиеттерімен байланыстырады. Заттардың сыртқы қасиеттерінде үнемі бағдарланбай, тірі және жансыз табиғат құбылыстары, атап айтқанда олардың маусымдық өзгерістері туралы нақты түсінік алу мүмкін емес. Пішін, пропорциялар туралы қарапайым идеяларды қалыптастыру геометриялық фигуралармен және олардың түрлерімен танысуды, сурет салу кезінде объектілерді өлшемі бойынша салыстыруды қамтиды.

Балалардың сурет салуы объектінің бейнесі ретінде кескін жасау мәселелерін шешеді. Балалар ашатын және қолданатын көркемдік әдістер – бұл қарындашпен, автокаламмен, фломастермен, бормен сурет салудың жылдам графикалық әдістері; экспрессивті көркемдік құралдарға пішін, оның конфигурациясы және заттардың көрінетін құрылымы –

элементтердің өзара орналасуы және объективті түстерді оның бірегейлігіне беру үшін түс кіреді (күн – сары, шөп – жасыл, аспан – көк, аю – қоңыр, гүл – қызыл немесе көк және т.б.).

Балалар композициялық экспрессивтілік – формалар мен олардың бөліктерінің шамаларының пропорционалдылығы, формалардың өзара орналасуы, суреттердің парақ форматында орналасуы (сурет жазықтығы) және түс пен түстер комбинациясының кескінділігі (түс пен жарықтың қанықтылығы, жылу салқындық) сияқты көркемдік құралдарды игереді. Сурет салу барысында зияткерлік белсенділіктің өсуі байқалады. Балалар қозғалыс, кеңістік, уақыт деген не екендігі туралы өз идеяларын бейнеге енгізуге шығармашылық әрекеттер жасайды [5, 115 б.].

Қорытындылай келе, ақыл-ой, физикалық, эстетикалық тәрбиенің жетістігі көбінесе балалардың сенсорлық даму деңгейіне, яғни баланың қоршаған ортаны қаншалықты тыңдайтынына, көретініне, сезінетініне байланысты екенін атап өткіміз келеді. Әрбір жас кезеңінде сенсорлық дамудың өзіндік міндеттері бар және оларды онтогенезде қабылдау функциясының қалыптасу ретін ескере отырып, сенсорлық дамудың ең тиімді құралдары мен әдістерін әзірлеу және қолдану арқылы шешу керек.

Бала үшін шығармашылық оның өмірі, бұл оның шындығы. Бұл оның «тілі», оның көмегімен ол өзі туралы, өзінің сезімдері, қуаныштары мен тәжірибелері туралы айтуға тырысады. Шығармашылықта ұтымды нәрсені көруге тырысатын, істеген ісіне сын көзбен қарайтын ересектерге қарағанда бала сезіммен өмір сүреді. Арнайы символдық формада: сурет салу, ойын, ертегі, музыка арқылы - біз балаға өз ойын жеткізуге көмектесе аламыз, қоршаған ортаны дұрыс қабылдауда ықпал етеміз, өйткені шығармашылық әрекет процесінде эмоционалды жылулық атмосферасы қалыптасады, адамның өзін және ішкі әлемін тереңірек түсіну пайда болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Эксмо, 2003. – 213 с.
2. Лубовский В. И. и др. Специальная психология //М.: академия. – 2005. – Т. – 149 с.
3. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. Кн. для воспитателя детсада / Л.А. Венгер, Э.Г. Пилюгина / под ред. Л.А. Венгера. – М.: Просвещение, 1989. – 144 с
4. Метиева Л.А., Удалова Э.Я. Развитие сенсорной сферы детей. – М.: Просвещение, 2009. – 160 с.
5. Пилюгина Э.Г. Сенсорные способности малыша: развитие восприятия цвета, формы и величины у детей от рождения до трех. – М.: Мозаика-Синтез, 2005. – 115 с.
6. Шиф Ж. И. Психологическое изучение основных вопросов обучения аномальных детей //Альманах Института коррекционной педагогики РАО. – 2015. – №. 22-1. – С. 95-106.
7. Запорожец А. В. Условия и движущие причины психического развития ребенка //Вестник практической психологии образования. – 2012. – Т. 9. – №. 4. – С. 70-72.

НЕТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ

Сагимбаева С. Л., Умербаева О. Б.

«Кабинет психолого-педагогической коррекции №2» акимата г. Нур-Султан, Нур-султан

Речь является одной из важнейших психических функций человека и сложной функциональной системой, в основе которой лежит использование знаковой системы языка в процессе общения. Речевое общение создает необходимые условия для развития различных форм деятельности. Овладение ребенком речью способствует осознанию, планированию и регуляцией его поведения [1].